

VISZONTVÁLASZ A SÁROSPATAKI VÁRAK DOLGÁBAN

JANÓ ÁKOS

A Herman Ottó Múzeum XXXV–XXXVI. Évkönyvében (Miskolc, 1997. 35–38.) ismertettem Szűcs Jenő történész egyetemi tanár előadását a sárospataki vár építéstörténetének kezdeteiről, hozzáfűzve ahhoz a magam észrevételeit és következtetéseit. Détszy Mihály, aki a vár történetének évtizedek óta leghivatottabb és legalaposabb kutatója, megállapításaim jelentős részével nem értett egyet, s kritikai megjegyzéseit a következő évkönyvben tette közzé (*Megjegyzések a pataki várak dolgában. HOMÉvk. XXXVII. 1998. 359–401.*). Az így kialakult vitát nem zárhatjuk le anélkül, hogy a felsorolt észrevételekre ne adnám meg válaszaimat, s az érintett kérdésekbe nem ismertetném részletesebben álláspontjaimat.

Szűcs Jenőnek a sárospataki várban elhangzott előadása után készült el Détszy Mihálynak új könyve (*Sárospatak vára és urai... Sárospatak, 1989.*), amelyben a vár építésének kezdeteit korábbi nézeteihez képest teljesen más megvilágításba helyezte. Mivel a kiadvány az én kezdeményezésemre és szerkesztésemben készült, tisztemhez tartozott a kézirat szakmai elbírálásának feladata, amire Szűcs Jenőt kértem fel. A könyv megjelenését követő évben látott napvilágot Détszy Mihálynak újabb tanulmánya (*Adalékok Perényi Péter sárospataki várépítkezésének és mestereinek kérdéséhez, Ars Hungarica, 1987/2. 123–132.*), aminek kéziratát még könyve megírása előtt készítette el. Ez a dolgozat a vár történetének korábbi koncepcióját tükrözi, de a kérdés megközelítésében elfogadhatóbb álláspontot képvisel.

Szűcs Jenő előadása és a Détszy-kézirat lektorálása között majd egy év telt el. Détszynek a kéziratban felsorakoztatott újabb érvei módosíthatták Szűcs Jenőnek az előadásban vallott nézeteit (ez derül ki a lektori jelentés idézett részletéből, amit nem vehettem figyelembe, mivel tanulmányom elkészítésekor az nem volt birtokomban), de Détszy újabb koncepciójának ellentmondásait az aligha szüntethette volna meg. Szűcs Jenő előadásának kivonatos, de a meglévő hangfelvétel alapján hitelesnek mondható közlését így is indokoltnak, tudományos munkássága teljesebb megismerése szempontjából pedig szükségesnek tartom. Dolgozatomban hangsúlyoztam, hogy Szűcs Jenő gondolatai és érvei olyan folyamatot indítottak el a sárospataki vár története kezdeteinek kutatásában, amely az újragondolással és addig figyelmen kívül maradt szempontok alkalmazásával, a végső eredményektől függetlenül is, ismereteinket más megvilágításba helyezte.

Az első okleveles adat, amely valamiféle „*fortalitium*”-nak, erődítménynek megletére utal Sárospatakon, a Pálóczi Simon és Perényi János háborúskodását lezáró 1444. május 20-án kelt békeegyezményben fordul elő. Détszy rámutat arra, hogy az újhelyi és pataki birtokaitól elesett, de arra továbbra is igényt tartó Perényi család élő maradékai, Imre egykori titkos kancellár, valamint ennek fiai, János és István, hamisított adománylevéllel igyekeztek megszerezni e birtokrészeket, s a király távollétét kihasználva, erőszakkal megszállva tartották a város egy részét azzal az erődítménnyel együtt, amelyet korábban egy kolostor átalakításával hoztak létre. Nem sokkal később Perényi János

kénytelen volt Pálóczi Simonnak visszaadni elfoglalt javait – „*simul cum fortalitio ex claustro ibidem habito factor et electro*” – azzal az erődítménnyel együtt, amely egy kolostorból alakították át és emeltetett. A jogvitát lezáró békeegyezményből azonban nem derül ki, hogy az erődítményt, amelyet a megszállt városrészsel együtt Perényi János bitorlott, melyik kolostorból alakították át, s annak várszerű megerősítése melyik birtokos nevéhez fűződik. Détsy a „*fortalitium*” alatt egyértelműen a ferences kolostort érti, s úgy véli, hogy az átalakítást az azt jogtalanul megszállva tartó Perényi János végeztette el. Ezzel szemben Szűcs Jenőnek a dolgozatomban felsorakoztatott érvei igazolják, hogy a megerősített kolostor semmiképpen nem a ferences rendház, hanem a város alsó részén állott, akkor már kiürült dominikánus kolostor lehetett. Kérdés, hogy a rövid átmeneti idő alatt, míg Perényi János a király távollétében hatalmában tudta tartani a várost vagy annak egy részét, módja volt-e a ferences kolostort átalakítani és megerősíteni, mint ahogy azt Détsy feltételezi. Amellett, hogy ez békés körülmények között is hosszabb időt, jelentős anyagi és munkaerő-ráfordítást igényelt volna, egyéb gátló tényezők is nehezítették:

1. A kolostor, ha nem is viruló, de élő egyházi intézmény volt, aminek birtokbavétele az egyházi főhatósággal összetűködést eredményezett volna.

2. A megerősítéshez királyi engedély kellett, aminek megszerzése a király külföldi tartózkodása idején nem volt lehetséges.

3. A Pálóczi család tagjai közötti birtoklási rend szerint, bár ez jogilag csak később, a megosztással lépett érvénybe, de gyakorlatilag már korábban mindkét fél által elfogadott lehetett, a város déli része tartozott Simon hatáskörébe, ahol nem a ferencesek, hanem a dominikánusok kolostora állt. A ferences kolostor területileg László birtokához kapcsolódott, aki az újhelyi várral együtt a felsővárost birtokolta. Ezt Détsy is igazolja mondván: „Újhely vára egy 1444. karácsonyán írott oklevél szerint akkor Pálóczi László birtokában volt.” (*Újhely várának története. Sátoraljaújhely, 1994. 19.*). Ha az egyezménylevélben említett megerősített kolostor a ferences rendház lett volna, azt Pálóczi László részére kellett volna visszaszolgáltatni. Simon csakis a maga birtokát képező „*alsó kolostort*” követelhetette vissza a hatalmaskodó főúrtól, tehát csak ez lehetett az az épületegyüttes, amit korábban várszerűen megerősítettek.

Détsy írja, hogy „Patak akkori (1528), Pálóczi László építette vára ismételen gazdát cserélt, súlyos ostromot is állt, végül 1528. szeptember 22-én a Ferdinánd-párti hadak romba döntötték.” (*Adalékok... 123.*). Ez a vár a Héccén álló megerősített kúria, az ún. „felső vár” volt, ami északra, a település szélén helyezkedett el. Június 24-én Serédi Gáspár a városon keresztülhaladva még nem tapasztalt nagyobb mérvű pusztulást, bár a várat akkor már ellenséges csapatok zárták körül. Fel kell figyelniük azonban arra, hogy az adatok a vár többszöri ostromáról számolnak be. Nagyobb pusztulás csak később, a szeptemberi harcok során következhetett be, amikor az ostrom már az alsó várra is kiterjedt. Mindenesetre az állandó zaklatások során a város is szinte elpusztult, – „*Oppidum nostrum assiduis depredationibus fuerit vexatum et pene desolatum*” – jegyzi meg már Marton János is A sárospataki református főiskola története című, 1931-ben megjelent könyvében (*I. köt. 24. 4. sz. jegyzet*). A szemtanúk is a harcok következményeire utalva tudatják Kassával: „*Patak visszanyerve és ugyan kiégve*” (*Détsy: Adalékok, 123.*).

Détsy Sárospatak vára és urai... című könyvében (*10–14.*) és Adalékok... című tanulmányában (*124–126.*) bőven sorolja azokat az okleveles adatokat, amelyek Perényi Péter 1534–37 közötti építkezéseire vonatkoznak. Ezek mind egyértelműen a városnak fallal, árokkal történő erősítését, kerítését igazolják. Egyetlen olyan adat nincs, amely a

lakótorony építésének munkálataira utalna. Vitacikkében (*Megjegyzések a pataki várak dolgában*) is ezek számát gyarapítja a Daru Lukács házának visszaperlését illető ügy ismertetése során. Ebben a ház későbbi lakója, Balzaráti Vitus János 1568-ban így nyilatkozik: „Harmincnégy esztendeje, hogy Patakot rakták, az időtül fogva ez a ház mind az úr (Perényi Péter és Gábor) számára volt.” Visszaszámolva a 34 évet, valóban megkapjuk Perényi építkezése kezdetének évszámát (1534), amikor is a főúr Sárospatak mezővárosát fallal és árokkal öveztetni kezdte, de ismét semmi utalás nincs a lakótorony építésére. Igaz, hogyha „rangjához méltó és igényes szállás” állt volna Perényi rendelkezésére, mint a Vöröstorony, nem egyik jobbágya házában szállt volna meg. De a fentiekből tudjuk, az valóban nem állt rendelkezésére, mert az ostrom során oly mértékben sérült, hogy nem volt lakható, s emellett a helyreállítás munkája a külső várfalak építésével párhuzamosan folyhatott.

Détshy nem veti el annak lehetőségét, hogy a domonkosok kolostora, vagyis az „alsó kolostor” a mai vár közelében állhatott. Azt, hogy a későbbi trinitárius rend székháza helyén lett volna, Szűcs Jenő hipotetikus felvetése, mint a lehetséges helyszínek egyike. Szűcs Jenő nem ismerhette még azokat a falmaradványokat, amelyek 1996 nyarán és őszén a gázvezetékek fektetése során kerültek felszínre. Nem látta azt a gótikus ajtókeretet és a hozzá csatlakozó falakat, amelyet a terület egyik pincéjéből fényképen közöltem. Nem találkozott Moss Istvánnal, aki fiatalabb korában a görög katolikus templom kertjében parképités során várfalszerű épületmaradványokkal találkozott (tőle származik az a feltevés, amit Dankó Katalin régész az utóbbi időben forrás megjelölése nélkül vallott, hogy ott volt a dominikánus kolostor, mert hiszen a területen eddig semmiféle régészeti kutatás nem történt). Nem beszélhetett a kissé távolabb lakó Simai Istvánnal, aki elmondta, hogy a portája kerítéseként szolgált falban a lőréseket maga falazta be, garázsában nem áshatta meg szerelőakna céljára a talajt, mert megbonthatatlan, vastag falakba ütközött.

Szűcs Jenőnek a lektori jelentésben idézett megállapítása, miszerint a falkutatások során beigazolódott a falak és az azokba beépült kőfaragványok készítésének egyidejűsége, ma már módosításra szorul. A Vöröstorony falából a helyreállítások során olyan ablakkeretezések kerültek kibontásra, amelyek másik, eddig rejtett, befelé fordított síkja gótikus díszítőelemeket őriz. Ezeket nyilván az 1528-i ostrom során történt károsodások miatt Perényi Péter időszakában bontották ki, s belső oldalukat megfaragva helyezték el újra a régi falakba.

Détshy újabban megjelent, de már korábban megírt tanulmányában (*Adalékok... 127–128.*) a Vöröstorony legszebb reneszánsz homlokzatdíszjeinek készítését (ajtó- és ablakkeretezések, kandallók) az 1535-ben Patakra érkezett híres kőfaragómester, *Bonifazius Wolgemueth* személyéhez köti. Felfogása szerint a mester ideérkezésekor a torony falai legalább részben már álltak, az ő kőfaragványai csak utólag kerülhettek be a falszövegekbe. Détshy vitacikkéből az derül ki, hogy a Vöröstorony körüli árok feltöltését a váruddvaron és a párkányban (az Olaszbástya belső terében) azonos időben képzeltem. Ez a tévedés annak eredménye, hogy az idézet második részét környezetéből kiemeli, s ezáltal annak helytelen értelmezését adja. Másutt egyszerű olvasati hiba folytán kifogásolhatta a dolgozatom 52. oldalán lévő szövegrészt, amely szerint az eperjesi bíró arról *értesült* (és nem értesít), hogy naszádosok érkeztek Tokaj felől Patakra, s ellenük őrséget helyeztek az erősségbe (pallaciumba). Kerültem a hely megnevezésének latin megfelelőjét, mert nem tudni, mit érthetünk alatta, de semmiképpen sem valami jobbágyi vagy polgári építményt, hanem katonaság elszállásolására alkalmas nagyobb objektumot, amely Détshy megjegyzése szerint is csak e városrészben, a Bodrog partján lehetett (*Adalékok... 123. és 7. jegyzet*).

Elgondolkoztató és megfontolandó Détshy érvelése a Vöröstorony alsó lőrössora kialakítását és a külső várfalak csatlakozási módját illetően. Dolgozatomban nem kerestem ennek magyarázatát, de nem kerülhettem meg a kérdést, hogy milyen szempontok indokolták a lőrössor megépítését, ha azt 3 év múlva betemetésre ítélték. Az általam említett „kerítő falak” feltételezése csak egyik lehetséges magyarázat, amely szerint azok a toronyhoz csatlakozó, nem védelmi funkciót betöltő építmények lehettek, amelyek nyomvonalán húzódott később a belső várat határoló, s továbbhaladva a külső várfalakat képező védelmi öv a bástyákkal. Ez a kétszakaszos építési folyamat teszi érthetővé a belső–külső vár szokatlan alaprajzi formáját, amiből a sarokponton kiszögell az erősség központi magvát alkotó torony. Ahhoz a kerítőfalhoz, amely az egyedül álló torony előtt zárt udvart képezett, igazodhattak az alsó lőrössor kilövényílásai.

A torony és a főúri rezidencia „egyidejű” építése nem feltétlenül párhuzamosságot, hanem közvetlen egymásutániságot jelent. Détshy szerint a torony 1537-re elkészült, de bizonyos munkálatok (ajtó-, ablakkeretezések, kandallók) még a következő években is folytak. A palota építéséhez Perényi 1540-ben fogott hozzá. A közbeeső 3 évnyi idő nem indokolja azt a korszakváltó ízlésváltozást, építészeti formaváltást és az életformát illető igények feltételezett átalakulását, ami a középkori jellegű lakótorony és a reneszánsz palota építése között mutatkozik. Arra a nagy korszakváltást mutató, megváltozott igényeket sejtető átalakulásra, ami a két építmény létrejötte között feltételezhető, nem három évnek, de az adatok ismeretében 50 évnek kellett eltelni. Détshy koncepciója szerint tehát joggal beszélhetnénk „egyidejű” építkezésről, de az ellentmondások feloldására nem volnának érveink.

A Détshy által említett 1563-as felirat csak a palotára vonatkozik, a Vöröstoronyra nem, mert hiszen valóban az volt a „királyi lak”, amit Perényi Péter alapított, s utólag fia, Gábor díszített.

Détshy vitacikkében idézi kérdésfeltevésemet, amelyben részemről sajnálatos és értelemzavaró elírás történt. A bekezdés első sorának végén Pálóczi István helyett Lászlót írtam, ami azonban dolgozatom 46. oldalán, a 4. bekezdésben foglaltak szerint egyértelműen az István–Antal–Mihály–Katalin ág birtoklására utal, s talán megbocsátható figyelmetlenség részemről.

Amennyiben elfogadhatnánk azt a feltevést, hogy a Vöröstorony szinte mai formájában Perényi Péter építkezéseinek emléke, méltán felvethetnénk a kérdést, hogy ki lehetett annak tervezője. A torony tervezése és a tervek kivitelezése jóval magasabb szakmai ismereteket kívánt, mint a várost kerítő falak és árkok létesítése. Joggal várhatnánk, hogy a fundáló személyére vonatkozóan ez időben már valami utalás történjen, s ennek okleveles nyomai is felbukkanjanak. Mint tudjuk, a pataki építkezés irányítója a Milánó környékéről származó *Alexander Vedani* volt, akit Perényi Gábor 1560-ban „a neki és apjának tett szolgálataiért, és pedig Patak városának építéséért és más várai erősítéséért” felszabadított a jobbágy státusból és részére birtokot adományozott (*Adalékok... 127.*). Azonban Sárospatak várának és városának „fundálását” csak egy 1571. és egy 1573. évi oklevél köti Vedani mester tevékenységéhez. Ő inkább kőműves, mint kőfaragó volt, bár nagy gyakorlattal és ismeretekkel rendelkezett, a torony tervezése és megépítése feladatára egyedül nem lehetett alkalmas.

Pálóczi Péter utódai az országos és egyházi tisztségeket betöltő főurak és a családból kiszakadt női leszármazottak nélkül is népes családokat képeztek és majdnem 100 éven keresztül alakították ki Sárospatakon lakóhelyeiket. A hécei kúria nem lehetett elegendő arra, hogy a család minden tagját befogadja, de mint láttuk, az unokatestvérek közötti ellentétek is akadályai voltak ennek. Pálóczi Máté, Simon, István, Mihály és Antal

csakis a város déli részén, a megosztások utáni birtokrészen alakították ki szállásaikat. Tekintve, hogy ők rangjukhoz illően katonai kísérettel is rendelkeztek, nagyon valószínűsíthető, hogy a dominikánusok elhagyott kolostorának épületei és annak tág környezete adott erre számukra lehetőséget.

Való igaz, hogy a logikai úton felépített eredmény nem helyezhető az okleveles adatokkal hitelesített megállapítások elé, bár az olyan adatszegény időszakban, mint amilyen a 15. század vége és a 16. század eleje, annak is lehetnek módszerbeli indokai. A történeti folyamatok rekonstruálásának néha elkerülhetetlen velejárói a munkahipotézisek, de szükséges, hogy a kevés, de mégis meglévő szórványadatok azokkal összhangot alkossanak, s a kialakult képet az írott források minél teljesebb feltárása hitelesítse. Felmerült vitánk fő kérdése, hogy létezett-e valamiféle formában a sárospataki Vöröstorony a Perényi Péter építkezését megelőző időszakban, amire semmiféle írott forrással nem rendelkezünk. Détsky által ismerjük azonban *Wese János* lundi érsek 1537. decemberi jelentését a sárospataki várban lezajlott béketárgyalásról, amely szerint a belső várost már a városfal gyűrűje övezte és a házigazda (Perényi Péter) a küldöttségeket a *megújult* Vöröstorony termeiben fogadta. (*Adalékok*, 126.). Semmi okunk nincs feltételezni, hogy a fordítás nem földné pontosan a jelentésben foglaltakat, de arra sincs okunk, hogy a szóhasználaton mást értsünk, mint a már korábban megvolt, és most helyreállított épületet. Ezt a megjegyzést a vitatott kérdésben magában is perdöntőnek tekinthetjük. A szórványos adatok mellett a tárgyi emlékek, vagy éppen azok hiánya is forrásértékű információk hordozói lehetnek. Vitánk másik alapvető kérdése, hogy az 1444-es adat, amely egyik álláspontot sem támasztja alá, a ferences, vagy a dominikánus kolostor megerősítésére vonatkozik-e. A ferences kolostor várjellegét és szerepét semmiféle okleveles adat nem igazolja, helyén a régészeti kutatás során sem kerültek elő olyan falmaradványok, amelyek ennek várszerű megerősítésére utalnának. Hogy a város alsó részén, tehát a mai vár közelében, a Bodrog mellett erősség állt, az okleveles adatok mellett az előkerült nagyméretű falmaradványok tanúsítják. Ezeknek a tárgyi emlékeknek a szakszerű és módszeres feltárása vezethet el annak a kérdésnek a végleges megoldására, hogy volt-e valami előzménye ezen a helyen a 16. században Perényi Péter építkezése során kialakult sárospataki várnak.

Nem kívánom tovább sorolni azokat a szempontokat, amelyek a Vöröstoronynak az 1534–1537 közötti építését megkérdőjelezzik, de nem tekinthetünk el azoktól az elmentmondásoktól, amelyek Détsky Mihály legújabb elképzeléseit továbbra is terhelik. Azoknak az adatoknak a hitele, amelyeket évtizedek alatt szorgos és áldozatos munkával feltárt, ma is kétségbevonhatatlan, de az adatok értelmezése és az azokból levont következtetések olyan további kérdéseket vetnek fel, amelyekre legújabb vitacikkében sem kaptunk kielégítő válaszokat. Nem szólt arról, hogy az akkori politikai, gazdasági viszonyok között hogy volt lehetséges Perényi Péter számára a várost kerítő védelmi rendszer kialakítása mellett nem egészen négy év alatt a belső várat, a Vöröstoronyt is megépíteni. A külső kerítőfalak és bástyák megépítésére viszonylag sok adat áll rendelkezésünkre, de mi lehet az oka annak, hogy a torony felépítésére még utalásokat sem találunk? Mivel magyarázható, hogy az alighogy elkészült torony alsó lőréseit a belső vár kialakításának folytatásaként indított további építkezés során máris betemették? Mi lehet az indoka annak, hogy ugyanaz a főúr egy évtizeden belül (1534–1542) két ellentétes szellemű és korstílust követő (középkori lakótorony és reneszánsz palota) építkezést valósít meg két egymás melletti, de egységet képező objektumon? Hol volt az a „pallatium” a Bodrog mellett, ahová az újhelyi várból a város védelmére őrséget helyeztek el? Hol volt a Pálóczi Katalin lakhelye, s hol volt az ún. „alsó-vár” a Bodrog mellett a hídnál, ahogy

arra a későbbi tanú (1577) emlékezett. S végül hol volt a pataki domonkos szerzetesek kolostora, amelynek köveit a külső vár déli szakaszán a falakba beépítették? Miért nem jutott ezekből a bontásból kikerült kövekből a torony falaiba is, ha ezt is akkor építették. Mikor, s hogyan pusztult el a dominikánus kolostor oly mértékben, hogy azt le kellett bontani? Mindezek a kérdések homályban maradtak, de az általunk vázolt történeti összefüggésekben ezekre nemcsak lehetséges, de okleveles adatokkal is hitelesített feleleteket kapunk.

Összefoglalva, a sárospataki vár két közvetlen előzménye az 1461-ben falakkal, bástyákkal és árokkal kerített, a várostól északra fekvő főúri udvarház, amely 1429-től volt a Pálóczi család lakhelye, valamint az 1444 előtt várszerűen megerősített dominikánus kolostor épületegyüttese a Bodrog mellett, a város déli részén. Mindkét erősséget az 1528-as ostrom során rombolták le, miután azok nem is épültek újjá. A mai vár magvát alkotó lakótorony építését Pálóczi István személyéhez, az 1471–1482 közötti évekhez köthetjük. Ehhez csatlakozott az új földesúr, Perényi Péter által 1534–1542 között kialakított belső vár a reneszánsz palotával és az akkori belső várost kerítő külső védelmi rendszer, amelynek alapjai ma is végigkövethetők.

EINE RÜCKANTWORT IN SACHEN SÁROSPATAKER BURGE

Die Anfänge der Baugeschichte der Sárospataker Burg bilden bis zum heutigen Tag eine umstrittene Frage in der Forschung. Über den ersten Zeitabschnitt des Burgbaus begann sich – anstatt der seit dem XVIII. Jahrhundert bestehenden romantischen Vorstellungen – ein auf urkundliche Belege basierendes authentisches Bild erst durch die im Jahre 1966 erschienene Studie von Mihály Détshy entfalten. Doch in vielen Fällen haben der verhältnismäßig enge Kreis der Quellen und die sporadischen Daten die Kenntnis über die Einzelheiten des geschichtlichen Vorganges nicht ermöglicht, und auch die verschiedene Interpretation der Daten erschwerte die Aufdeckung der Zusammenhänge zwischen den Geschehnissen. Diese Gründe und die ungelösten Fragen waren es, die den Verfasser dieser Schrift dazu veranlaßten, die Arbeiten von Détshy einer kritischen Analyse zu unterziehen und neben den urkundlichen Belegen auch gegenständliche Denkmäler berücksichtigend ein anderes wissenschaftliches Endergebnis zu erarbeiten. Demnach hatte die Sárospataker Burg zwei unmittelbare Vorgänger: einerseits das 1461 mit Wänden, Basteien und mit Gräbern umgebene, von der Stadt nördlich gelegene hochadelige Herrenhaus, das ab 1429 der Wohnsitz der Pálóczi Familie wurde, andererseits das vor 1444 burgartig befestigte Gebäudekomplex des Dominikaner Ordens neben dem Fluß Bodrog im südlichen Teil der Stadt. Beide Festungen sind während der Belagerung im Jahre 1528 zerstört und nicht mehr neu gebaut worden. Der Bau des Wohnturmes, der den Kern der heutigen Burg bildet, verbindet sich mit dem Namen von István Pálóczi. Die Bauzeit liegt in den Jahren zwischen 1471–1482. Diesem schloß sich die, zwischen 1534–1542 durch den neuen Grundherrn, Péter Perényi gebaute innere Burg mit dem renaissance Schloß und das, die innere Stadt umgebende äußere Schutzsystem an, dessen Grundmauer auch heute noch verfolgbar sind.

Ákos Janó